

CZU: 341.9

DOMENIUL DE APLICARE A LEX REI SITAE*Serghei RUSU**Universitatea de Stat din Moldova*

ConFLICTELE DE LEGI CA ELEMENT-CHEIE AL DREPTUL INTERNAȚIONAL PRIVAT IMPUN NECESITATEA DETERMINĂRII ÎN PERMANENȚĂ A LEGII APLICABILE INSTITUȚIILOR ACESTEI RAMURI DE DREPT.

În Dreptul internațional privat legea aplicabilă bunurilor este *lex rei sitae*. Stabilirea legii aplicabile bunurilor prezintă importanță pentru reglementarea raporturilor juridice cu element de extraneitate; or, în dependență de legea aplicabilă bunurilor se determină conținutul posesiunii, dreptul de proprietate și alte drepturi reale asupra bunurilor mobile și imobile, realizarea și ocrotirea acestor drepturi. Totodată, nu mai puțin importantă este și stabilirea domeniului și a limitelor de aplicare a *lex rei sitae*, care determină elementele ce formează statutul real, precum și aspectele care nu sunt guvernate de legea situației bunurilor.

Cuvinte-cheie: bunuri, *lex rei sitae*, drepturi reale, bunuri mobile, bunuri imobile.

THE SCOPE OF APPLICATION OF THE LEX REI SITAE

Conflicts of laws as a key element of Private International Law impose the need to permanently determine the law that is applicable to the institutions of this branch of law. In private international law the law applicable to the assets is *lex rei sitae*. Determination of the law applicable to the assets is important for regulating the legal relationships with foreign element, or, depending on the law applicable to the assets, the content of the possession, property and other real rights over movable and immovable property, the realization and the protection of these rights are determined. Also, it is important to establish the scope and the limits of application of the *lex rei sitae*, which determines the elements of the real status and matters that are not governed by the law of the situation of assets.

Keywords: assets, *lex rei sitae*, real rights, movable goods, immovable goods.

Reieșind din conținutul art.1601 alin.(1) CC RM, legea aplicabilă bunurilor determină în general dacă bunul poate fi sau nu obiect al dreptului de proprietate sau al altui drept real, natura juridică a acestor bunuri, fie că ele sunt mobile sau imobile, modalitatea de constituire, transmitere și stingere a drepturilor asupra lor, precum și conținutul acestor drepturi, legiuitorul stabilind drept lege aplicabilă bunurilor în Dreptul internațional privat al Republicii Moldova *lex rei sitae*.

Istoricul apariției *lex rei sitae* este strâns legat de teoria statutelor, fundamentul cărora erau reglementările ce se diferențiau în dependență de teritorii, precum și divizarea încă din sec.XIII-XV de către glosatori a statutelor personale de cele reale.

Anume divizarea statutelor în personale și reale a condus la faptul că, inițial, *lex rei sitae* era aplicabilă exclusiv bunurilor imobile, iar cu referire la bunurile mobile se considera că „acestea sunt atașate de persoană” (*mobilia ossibus personae inhaerent*) și că „bunurile mobile urmăresc persoana” (*mobilia personam sequuntur*), ceea ce presupunea că legea aplicabilă bunurilor mobile era *lex personalis* [1, p.339].

Ulterior, statele au început să aibă reglementări diferite sub aspectul determinării legii aplicabile bunurilor. Astfel, printre primele țări care au renunțat la *lex personalis* în privința bunurilor mobile și au oferit o reglementare identică atât bunurilor mobile, cât și celor imobile au fost Statele Unite ale Americii și Marea Britanie, exemplul cărora a fost urmat de majoritatea statelor lumii, la momentul actual reglementările sub aspectul legii aplicabile bunurilor fiind practic uniforme.

Un aspect important care necesită a fi determinat în analiza *lex rei sitae* îl reprezintă domeniul de aplicare a normei conflictuale.

În ceea ce privește dreptul conflictual al Republicii Moldova, menționăm că domeniul de aplicare a legii locului situării bunurilor reiese din prevederile art.1601 și ale art.1602 CC RM.

Astfel, potrivit art.1601 alin.(1) CC RM, conținutul posesiunii, dreptului de proprietate și al altor drepturi reale asupra bunurilor mobile și imobile, realizarea și ocrotirea lor se determină potrivit legii statului pe al cărui teritoriu se află bunurile.

Totodată, alineatul 2 al aceluiași articol prevede că apartenența bunului la categoria de bunuri mobile sau imobile, precum și orice altă calificare juridică a bunurilor, la fel se efectuează potrivit legii locului situației bunurilor.

La rândul său, art.1602 CC RM reglementează dobândirea și stingerea dreptului de proprietate asupra bunului.

Reieșind din cele expuse *supra*, norma conflictuală a Republicii Moldova prevede că în domeniul de aplicare a legii locului situației bunurilor intră:

1. Bunurile asupra cărora pot exista drepturi reale și clasificarea acestora

Astfel, reieșind din prevederile art.1601 alin.(1) CC RM, conținutul posesiunii dreptului de proprietate și a altor drepturi reale asupra bunurilor se determină potrivit legii statului pe al cărui teritoriu se află bunurile. Totodată, alineatul (2) al aceluiași articol stabilește că apartenența bunurilor la categoria de mobile sau imobile la fel se determină potrivit legii locului situației bunurilor.

Menționăm că calificarea bunurilor potrivit *lex rei sitae* reprezintă o excepție de la principiul calificării potrivit *lex fori* stabilit la art.1577 alin.(1) CC RM. În acest sens, calificarea bunurilor aflate pe teritoriul unui stat străin se va efectua potrivit *lex rei sitae*, care este *lex cause* în cazul concret.

Referindu-ne la divizarea bunurilor în mobile și imobile, menționăm că norma conflictuală a Republicii Moldova nu conține o asemenea clasificare, fiind nevoiți să apelăm la calificarea juridică oferită de Partea generală a Codului civil (art.288).

Astfel, potrivit art.288 alin.(2) CC RM, sunt bunuri imobile terenurile, porțiunile de subsol, clădirile, construcțiile și orice alte lucrări legate solid de pământ. În același timp, alineatul 5 al aceluiași articol stabilește că bunurile care nu sunt atribuite la categoria de imobile sunt mobile, incluzând aici banii și titlurile de valoare.

Stabilim că în legislațiile unor state norma conflictuală conține și o calificare legală a bunurilor în sensul excluderii controverselor privind natura juridică a bunului. Așa, spre exemplu, art.2.613 alin.(2) din Cod civil al României stabilește că platformele și alte instalații durabile de exploatare a resurselor submarine situate pe platoul continental al unui stat sunt considerate bunuri imobile. Cu toate acestea, deși în principiu este binevenită o asemenea reglementare, în cazul art.2.613 alin.(2) din Codul civil al României aceasta nu aduce nimic nou față de prevederile art.537 al aceluiași cod, care prevede clar că, *inter alia*, platformele și alte instalații de exploatare a resurselor submarine situate pe platoul continental sunt bunuri imobile.

2. Bunurile aflate în circuitul civil

Deși domeniul dat nu este stabilit expres în norma conflictuală, menționăm că aceasta reiese nemijlocit din conținutul reglementărilor date; or, art.1602 alin.(2) CC RM reglementează dobândirea și stingerea drepturilor asupra bunurilor care fac obiectul actului juridic civil. În acest sens menționăm că sunt alienabile și pot fi obiecte ale actului juridic civil bunurile care fac parte din circuitul civil [2, p.171].

Potrivit art.286 CC RM, bunurile pot circula liber, cu excepția cazurilor când circulația lor este limitată sau interzisă prin lege. Referindu-ne la bunuri circulația cărora este limitată, stabilim că acestea sunt armele, anumite preparate medicamentoase procurarea cărora este limitată și condiționată de existența anumitor documente permissive în acest sens. În aceeași ordine de idei, bunuri circulația cărora este interzisă prin lege sunt substanțele narcotice sau țesuturile umane, comercializarea cărora este incriminată în legea penală a statelor.

3. Drepturile reale asupra bunurilor mobile și imobile

Astfel, la art.1601 alin.(1) CC RM legiuitorul stabilește că *lex rei sitae* determină, inclusiv, conținutul drepturilor reale asupra bunurilor mobile și imobile.

Codul civil al Republicii Moldova prevede următoarele drepturi reale care pot exista asupra bunurilor: uzufructul (art.395), dreptul de uz și dreptul de abitație (art.424), servitutea (art.428), superficia (art.443), gajul (art.454).

4. Dobândirea și stingerea dreptului de proprietate și a altor drepturi reale

După cum reiese din prevederile art.1602 alin.(1) CC RM, dobândirea și stingerea dreptului de proprietate și a altor drepturi reale asupra bunurilor la fel este supusă legii situației bunurilor.

Referindu-ne la temeiurile de dobândire a dreptului de proprietate, menționăm că, potrivit art.320 alin.(2) CC RM, identificăm următoarele moduri de dobândire a dreptului de proprietate: prin ocupațiune, act juridic, succesiune, accesiune, uzucapiune, precum și prin hotărâre judecătorească atunci când aceasta este translativă

de proprietate. Iar în situația în care persoana realizează un bun nou, dreptul de proprietate se dobândește de către aceasta dacă legea sau contractul nu prevede altfel.

În aceeași ordine de idei, temeiurile de încetare a dreptului de proprietate sunt stabilite la art.337 alin.(1) CC RM. Dreptul de proprietate încetează, în condițiile legii, în urma consumării, pieririi fortuite sau distrugerii bunului, înstrăinării lui în temeiul unui act juridic, renunțării la dreptul de proprietate, precum și în alte cazuri prevăzute de lege. Totodată, alineatul 2 al aceluiași articol prevede că nimeni nu poate fi forțat să cedeze proprietatea sa, cu excepția cazurilor când, conform legii, se efectuează: urmărirea bunurilor în legătură cu obligațiile proprietarului; înstrăinarea bunurilor pe care, conform legii, persoana nu le poate avea în proprietate; răscumpărarea animalelor domestice în cazul încălcării regulilor de comportare cu acestea; privatizarea proprietății de stat; exproprierea pentru cauză de utilitate publică; rechiziția; confiscarea.

Menționăm că în cazul bunurilor mobile uneori este dificil a aprecia legea competentă la apariția, modificarea sau stingerea dreptului de proprietate sau a altui drept real asupra acestuia, fiind posibilă situația inter venirii unui conflict mobil de legi, prin schimbarea punctului de legătură, deplasarea în spațiu a acestuia. În această situație, urmează să apelăm la prevederile art.1602 alin.(1) CC RM, potrivit căruia dobândirea și stingerea dreptului se determină conform legii statului pe al cărui teritoriu se afla bunul la momentul când a avut loc acțiunea sau o altă împrejurare care a servit drept temei pentru apariția sau stingerea dreptului. Astfel, prin norma dată legiuitorul exclude practic imposibilitatea determinării legii aplicabile bunului mobil care își schimbă cu o anumită frecvență poziționarea în spațiu, fiind sub auspiciile unei sau altei legi.

Un alt aspect ce se referă la bunurile mobile ține de dobândirea acestora prin uzucapiune.

În acest caz, după cum am menționat mai sus, potrivit art.1602 CC RM, uzucapiunea va decurge potrivit legii statului unde bunul se afla la începutul termenului de posesie. În acest context, prezintă interes situația în care bunul asupra căruia se exercită uzucapiunea este transferat într-un alt stat. În acest caz apare dilema determinării legii aplicabile uzucapiunii: legea statului pe al cărui teritoriu a început curgerea termenului sau legea statului pe al cărui teritoriu se găsește bunul la momentul transferului?

Reieșind din prevederile art.1602 alin.(1) CC RM, în acest caz aparent aplicabilă ar fi legea sub auspiciile căreia a început curgerea termenului de prescripție.

Întru soluționarea prezentei probleme, Proiectul de modificare a Codului civil propune introducerea în acest cod a unui articol separat – 1602¹, care să reglementeze legea aplicabilă uzucapiunii mobiliare.

Astfel, potrivit alineatului 1 al acestui articol, uzucapiunea este cârmuită de legea statului unde bunul se afla la începerea termenului de posesie, prevăzut în acest scop. Menționăm că soluția dată reiese la momentul actual și din art.1602 alin.(1) CC RM. Totodată, alin.(2) al art.1602¹ din Proiectul de modificare a Codului civil prevede că, în cazul în care bunul a fost adus într-un alt stat, unde se împlinește durata termenului de uzucapiune, posesorul poate cere să se aplice legea acestui din urmă stat, dacă sunt reunite, cu începere de la data deplasării bunului în acel stat, toate condițiile cerute de acea lege.

Reieșind din cele expuse, considerăm că, în principal, chiar și în situația în care bunul va fi deplasat dintr-un stat în altul uzucapiunii mobiliare i se va aplica legea sub auspiciile căreia s-a început posesiunea; în același timp, posesorul poate solicita, în cazul în care îndeplinește cerințele legale stabilite de legea nouă, aplicarea legii statului unde bunul a fost deplasat.

Referindu-ne la completarea Codului civil cu articolul 1602¹ care reglementează uzucapiunea mobilă, menționăm că apreciem ca necesară o asemenea completare care ar exclude confuziile privind legea aplicabilă bunurilor mobile la dobândirea acestora prin uzucapiune, deși, după cum am reflectat anterior, dacă interpretăm corect norma de la art.1602 alin.(1) CC RM, soluția este similară, însă considerăm că o reglementare separată este mai benefică.

5. Formele de publicitate privind bunurile, în cazurile prevăzute de lege

Potrivit art.1608 alin.(1) CC RM, formele de publicitate referitoare la bunuri sunt guvernate de legea aplicabilă la data și locul unde se realizează.

În general, formele de publicitate sunt necesare pentru opozabilitatea dreptului real față de terți și acestea, de regulă, implică participarea unei autorități publice, care este a țării unde se află bunul. Pe cale de consecință, aplicarea legii de la data și locul unde se realizează publicitatea este justificată, ținând cont de faptul că legea dată va coincide cu *lex rei sitae*, deși punctul de legătură va fi *locus regit actum*.

Formele de publicitate avute în vedere în sensul prezentului articol pot fi variate: de la înregistrarea bunului într-un registru public, cum ar fi Registrul Bunurilor Imobile, sau simpla tradițiune a bunului, publicitatea necesară pentru uzucapiune ș.a.

În aceeași ordine de idei, la alin.(2) art.1608 CC RM se prevede că formele de publicitate care au ca efect constituirea drepturilor referitoare la bunuri imobile sunt guvernate de legea statului pe al cărui teritoriu se află bunurile, chiar dacă temeiul juridic al dobândirii, transmiterii sau stingerii dreptului real ori al garanției reale s-a constituit prin aplicarea unei alte legi. Considerăm corectă soluția adoptată de legiuitor, încât în ipoteza prevăzută la alineatul 2 însăși publicitatea este echivalată sub aspectul efectelor cu o modalitate de dobândire a dreptului de proprietate. În acest sens, reglementarea acesteia de către legea locului situării bunurilor este cea mai optimă soluție.

Referindu-ne la Proiectul de modificare a Codului civil, menționăm că, pe lângă aspectele de ordin terminologic pe care le propun autorii, aceștia mai instituie reglementări noi ale unor forme de publicitate. Astfel, se propune adoptarea unui nou articol – 1608¹, alineatul (1) al căruia va reglementa gajul asupra bunurilor mobile, iar formele de publicitate a acestuia vor fi reglementate de legea locului unde se află bunul la data îndeplinirii formalităților de publicitate a gajului. O altă formă de publicitate este prevăzută la alin.(3) art.1603 din Proiectul de modificare a Codului civil, care reglementează domeniul legii pavilionului. Acest alineat va reglementa, *inter alia*, și formalitățile de publicitate privitoare la actele prin care se constituie, se transmit și se sting drepturile reale și de garanție asupra navei sau aeronavei. Modificările date sunt similare prevederilor Codului civil al României, spre exemplu celor de la art.2.621 lit.d), care reglementează formele de publicitate asupra actelor privind nava sau aeronava.

6. Mijloacele juridice de apărare a posesiunii, dreptului de proprietate și a altor drepturi reale

Mijloacele juridice de apărare a dreptului de proprietate sunt diferite. Codul civil al Republicii Moldova reglementează, la art.374, 375 și 376, revendicarea de către proprietar a bunurilor sale aflate în posesiunea nelegitimă a altuia, revendicarea de către proprietar a bunurilor sale aflate în posesiunea unui dobânditor de bună-credință și cererea privind înlăturarea încălcărilor care nu sunt legate de privarea de posesiune.

Astfel, acțiunea în revendicare reprezintă situația în care titularul dreptului real asupra bunului pretinde restituirea bunului de la persoana care îl stăpânește fără drept.

Menționăm că la momentul actual nu avem o reglementare clară a revendicării bunurilor mobile din posesiunea nelegitimă a altuia, aplicabile fiind articolele invocate *supra*, 374, 375 și 376 CC RM, prin prisma art.1601 alin.(1) din același Cod.

Însă, Proiectul de modificare a Codului civil propune instituirea unui articol separat – art.1602², care ar reglementa acțiunea în revendicare a bunurilor mobile.

Astfel, potrivit alin.(1) art.1602² din Proiect, revendicarea unui bun furat sau exportat ilegal este supusă, la alegerea proprietarului originar, fie legii statului pe teritoriul căruia se afla bunul la momentul furtului sau exportului, fie legii statului pe teritoriul căruia se află bunul la momentul revendicării.

Totodată, alineatul (2) al aceluiași articol stabilește că, dacă legea statului pe teritoriul căruia bunul se afla la momentul furtului sau exportului nu cuprinde dispoziții privind protecția terțului posesor de bună-credință, acesta poate invoca protecția pe care i-o conferă legea statului pe teritoriul căruia bunul se află la momentul revendicării.

Iar alineatul (3) stabilește că dispozițiile alineatelor (1) și (2) sunt aplicabile și bunurilor furate sau exportate ilegal din patrimoniul cultural național al unui stat.

Astfel, propunerea privind inserarea de către legiuitor a posibilității de exercitare, în context transnațional, a acțiunii în revendicare a bunurilor furate sau exportate ilegal este inspirată de realitatea contemporană, fiind motivată de dimensiunile deosebite pe care le cunoaște în prezent criminalitatea transfrontalieră.

În forma actuală, propunerea dată consacră principiul autonomiei de voință, lăsând la latitudinea proprietarului originar al bunului furat sau exportat ilegal posibilitatea invocării în mod alternativ fie a legii statului pe teritoriul căruia se află bunul la momentul furtului sau exportului, fie a legii statului pe teritoriul căruia se află bunul la momentul revendicării [3, p.80-81].

Deși nu sunt reglementate în mod distinct, întâlnim încă două domenii ale *lex rei sitae*, și anume: impozitarea bunurilor, precum și măsurile de urmărire și de executare silită la fel vor fi supuse legii locului situației bunurilor. Or, aceste măsuri au un caracter procesual, iar legea procesuală este *lex fori*, care va coincide cu legea situației bunurilor.

Odată ce am determinat domeniul de aplicare a *lex rei sitae*, este necesar să stabilim care sunt totuși limitele acestui principiu.

Astfel, referindu-ne la limitele legii situației bunurilor, menționăm că aceasta nu este aplicabilă aspectelor care nu sunt de natură reală [2, p.174].

Printre aceste aspecte enumerăm:

1. Capacitatea de a contracta

Capacitatea persoanei de a contracta este guvernată de legea personală care pentru persoana fizică poate fi *lex patrie* sau *lex domicili*, în sensul stabilit de art.1587 alin.(1) CC RM, iar pentru persoana juridică va fi *lex societatis* (art.1596 CC RM).

2. Condițiile de formă a actului juridic

Condițiile de formă a actului juridic sunt reglementate de legea care guvernează fondul actului juridic, în sensul prevăzut de art.1609 alin.(1) CC RM.

3. Condițiile de fond ale actelor juridice (art.1609-1610 CC RM)

Unii autori, precum Ioan Macovei, atribuie la limitele *lex rei sitae* și universalitățile de bunuri. În opinia noastră, acestea reprezintă mai mult o excepție de la legea situației bunurilor, decât o limitare a acestui principiu.

În concluzie menționăm că, deși la prima vedere *lex rei sitae* are un spectru îngust de reglementare, o analiză minuțioasă a domeniului de aplicare reflectă importanța legii situației bunurilor pentru reglementarea uniformă și corespunzătoare a raporturilor cu element de extraneitate care au ca obiect bunurile.

Totodată, considerăm că există unele dificultăți în aplicarea *lex rei sitae*, fiindcă legislația noastră nu cunoaște asemenea reglementări, cum ar fi, spre exemplu, revendicarea bunurilor mobile din posesiunea nelegitimă, analizată anterior. Astfel, deși relațiile sociale de revendicare a bunurilor există, lipsa reglementării juridice a acestora creează incertitudini la stabilirea legii aplicabile, mai cu seamă la stabilirea domeniului de aplicare a acestei legi, fapt ce denotă necesitatea stringentă de a completa cadrul legal în vigoare în vederea aducerii acestuia la realitățile existente în societate.

Referințe:

1. COURBE, P. *Droit international privé (2e édition)*. Paris: Armand Colin, 2003, p.339. ISBN 978-2-247-04805-2
2. MACOVEI, I. *Drept internațional privat*. București: C.H. Beck, 2011, p.171, 174. ISBN 978-973-115-983-6
3. TROCAN, L.M. *Normele conflictuale în Materia Bunurilor în reglementarea noului Cod civil*. În: *Analele Universității „Constantin Brâncuși” din Târgu Jiu. Seria Științe Juridice*, 2011, nr.2, p.80-81.
4. Codul civil al Republicii Moldova, nr.1107 din 06.06.2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002.
5. Proiectul de modificare a Codului civil. [Accesat: 29.05.2018]. Disponibil: http://justice.gov.md/public/files/transparenta_in_procesul_decizional/coordonare/2017/aprilie/proiect_de_amendare_cod_civil_si_cadru_conex_26.04.2017_r.pdf

Date despre autor:

Serghei RUSU, doctorand, Școala doctorală *Științe Juridice*, Universitatea de Stat din Moldova; lector universitar, Facultatea de Drept a USM. **E-mail:** rususerghei213@gmail.com

Prezentat la 10.05.2018